

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2012:05
ARKEOLOGISK SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Boplatslämningar och geologiska lager i Frotorp

Schaktningsövervakning invid RAÄ Viby 220:1, Frotorp 2:6, Viby
socken, Hallsbergs kommun, Närke.

Leif Karlenby

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2012:05
ARKEOLOGISK SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Boplatslämningar och geologiska lager i Frotorp

Schaktningsövervakning invid RAÄ Viby 220:1, Frotorp 2:6, Viby
socken, Hallsbergs kommun, Närke.

Leif Karlenby

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019–609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

Omslagsfoto: Vy över den södra åkerytan där schaktet drogs från platsen för fotografen ned mot vägen invid ladan. Ungefär där grävmaskinen står påträffades sot/kolgropen A3. Foto från norr av Leif Karlenby.

©2012 Arkeologgruppen

Arkeologgruppen rapport 2012:05
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Gävle 2011.
Medgivande I2011/1156.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	5
Syfte och frågeställningar.....	6
Resultat.....	6
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen.....	8
Referenser.....	13
Administrativa uppgifter.....	13
Bilaga 1. ¹⁴ C-analys.....	14
Bilaga 2. Vedart.....	15

Figur 1. Karta över delar av sydvästra Närke med platsen för den aktuella undersökningen markerat med röd fyrkant.

Sammanfattning

Arkeologgruppen AB utförde den 16 januari 2012 en schaktningsövervakning i samband med att E.ON ES Sverige skulle lägga ner en kabel till vindkraftverk. Fornlämningen Viby 220:1 var belägen norr och söder om motorvägen E20, strax öster om Vretstorp. Inför bygget av motorvägen undersöktes en del av fornlämningen år 1993.

I de sammanlagt knappt 150 meter långa schakten påträffades flera överlagrade kulturlager (A2) omväxlande med vinddriven sand, ett stolphål (A1) samt en stor grop (A3) fylld med sot och kol samt skärvig sten. Anläggningen har daterats med ¹⁴C-analys till yngre förromersk järnålder (200-120 f Kr vid 1 sigma; se bilaga 1).

Resultatet av övervakningen visade alltså att fornlämning fanns inom området. På den södra sidan var området inte betecknat som fornlämning, men övervakningen kunde nu visa att så var fallet. Fornlämningsområdet söder om E20 bör utvidgas åt öster, åtminstone fram till tomtgränsen till Frotorp 1:6. Möjligen skall hela drumlinen räknas in, då omfattande odlingslämningar påträffades på dess sluttningar vid den tidigare undersökningen. Den nu påträffade gropan (A3) och anläggningar undersökta år 1993 antyder att odlingen i området kan ha kommit igång det sista århundradet före år 0.

Bakgrund och kulturmiljö

Under hösten år 2011 och vintern år 2012 kommer E.ON ES Sverige AB att lägga ner en kabel till vindkraftverk. Vid passagen från den gamla sträckningen för E20 och fram till infartsvägen till Frotorp 1:6 passerar schaktet invid fornlämningen Viby 220:1, en boplats med lämningar av bosättning från tidigneolitikum, bronsålder och äldre järnålder. Där fanns också överplöjda odlingsrösen från äldre järnålder (Blomqvist m fl 2006).

Länsstyrelsen ansåg som en följd av detta att arbetena med schaktet i detta parti behövde bevakas i arkeologisk hänseende och beslutade att en arkeologisk schaktningsövervakning skulle göras i samband med arbetet.

I samband med bygget av E20 undersöktes delar av fornlämningen varvid boplatslämningar från flera förhistoriska perioder framkom. Det fanns en tidigneolitisk boplats här, härdar och kokgropar från äldre bronsålder samt boplatslämningar och odlingspår från järnålder (Blomqvist 2006:66ff).

Syfte och frågeställningar

Syftet med bevakningen var att fastställa om fornlämning berördes av arbetena och i vilken utsträckning detta skedde. Påträffade anläggningar skulle dokumenteras.

Frågeställningen rörde utbredningen av Viby 220:1. Vid undersökningarna inför den nya sträckningen av E20, undersöktes delar av fornlämningen, men det stod också klart att delar av denna fanns kvar utanför undersökt område. Dess begränsning är däremot osäker, särskilt i området söder om motorvägen och upp mot gården Frotorp 1:6. Begränsningen i detta område har satts relativt långt åt väster, trots att fornlämningen sträckte sig längre åt öster i motorvägszonen. Frågan var alltså om fornlämningsområdet utanför motorvägsområdet nådde längre öster ut än vad som registrerats i FMIS. Det var också av intresse att notera om de geologiska lager som påträffades vid undersökningarna år 1993 också stod att återfinna i nu aktuellt område.

Resultat

Två schakt grävdes med en sammanlagd längd av 137 meter, ett på vardera sidan av motorvägen. Däremellan hade en kanal borrhats under vägen för att kabeln skulle kunna dras under motorvägen. Schaktet norr om vägen var 67 meter långt och cirka 0,5-0,6 m brett. Djupet uppgick som mest till 1,20 meter. I söder var marken kraftigt störd av motorvägsbygget (figur 2).

Ungefär 22 meter från schaktets norra ände påträffades A1, ett stolphål strax under plogdjup. Det var 0,2 m i diameter och 0,2 meter djupt. Det fanns en del kol i botten, i övrigt bestod innehållet av gråbrun kulturjord.

Flera lager kunde iakttas i schaktväggen. De omväxlande lagren (se figur 4 a) är förmodligen spår av samma lagerföljder som iakttogs vid undersökningarna inför motorvägen. Med hjälp av omfattande geologiska och botaniska analyser kunde man fastställa att dessa var lämningar efter flera överlagringar av flygsand. De mellanliggande, mörka lagren var spår av jordmånsbildning. Det fanns spår av mänsklig aktivitet i dessa. I botten fanns ett lager som utgjort sjöbotten ("svarta lagret") som överlagrades av K4. Detta lager har i sin tur tolkats som avsatt av den tidigaste mänskliga aktiviteten i området (Blomqvist m fl 2006:52f; bilaga 1a). Det "svarta lagret" utgjorde resterna efter botten av Ancylussjön.(2006:53). Det svarta lagret (A2) som

påträffades vid schaktningsövervakningen var förmodligen en del av detta ancylusssjölager.

I den norra delen av schaktet var djupet för ringa för att de djupa, mörka lagren skulle synas, men från A1 och hela schaktets längd söderut fanns på 0,7-1 meters djup (A2) ett minst 0,2 meter tjockt, gråsvart lager med jord/lera som hade inslag av kol. Det låg under ett upp till 1 meter djupt lager med postglacial lera.

Schaktet söder om motorvägen var 75 meter långt, 0,5-06 meter brett och upp till 1 meter djupt. Även här fortsatte (A2) ungefär 30 meter där det försvann. Detta innebär dock inte att det slutade, bara att det blev djupare än schaktet.

På ett avstånd av 15 meter från schaktets södra ände framkom A3, en cirka 3 meter stor nedgrävning med gråaktig fyllning bestående av silt/lera. Där fanns inslag av kol, sot och skrävig sten. I mitten av denna nedgrävning fanns en 0,5 meter djup grop med en diameter på 0,8 meter. Den var synlig i schaktets båda väggar, vilket möjligen antyder att den kan ha varit avlång. I botten på denna grova fanns ett upp till 0,5 meter tjockt sotlager (se figur 5). Det var kolsvart men innehöll ytterst små mängder med kol.

Det var svårt att avgöra hur högt upp anläggningen sträckte sig genom lagren. Över de synliga delarna låg ett tjockt sandlager av samma karaktär som sandlagret som överlagrade A2. Det fanns emellertid spår av att nedgrävningen sträckte sig upp i det överliggande, ljusa och sandiga lagret, ett tecken på att A3 inte helt var överlagrat av detta sandlager.

Liknande anläggningar har påträffats vid undersökningarna år 1993. Då daterades två av dem till tidigneolitikum respektive senmesolitikum (A1586 och A1669; Blomqvist m fl 2006:fig 66; bilaga 7). För att avgöra hur gammal A3 var skickades ett ¹⁴C-prov för analys. Detta daterade anläggningen till förromersk järnålder, mest sannolikt efter 200 f Kr (se bilaga 1). Kolet i träet var al och denna art uppnår sällan särskilt hög ålder, varför det är troligt att händelsen i anläggningen skett före år 0. I förhållande till 1993 års resultat kan denna anläggning föras till en grupp anläggningar i den sydvästra delen av odlingsområdet och i närheten av de överplöjda odlingsrösen, som påträffades på drumlinens västra sluttning (Blomqvist m fl 2006:45ff, samt fig 51). Dessa utgjordes av stolphål, härdar och härdgropar, nedgrävningar, mörkfärgningar och kulturlager, dock kunde inga sammanhållande strukturer iakttas. Dateringen sträcker sig från cirka 800 f Kr till 700 e Kr (Blomqvist m fl 2006:55). Två härdar i området har daterats till 191-33 respektive 190-36 f Kr (2006:56). Detta faller in under samma intervall som A3. De två härdarna påträffades under odlingslagret, varför man anser att odlingen har kommit igång under århundradena för Kristi födelse

(a.a.). Den nu daterade anläggningen, tillsammans med de två härdarna, antyder att odlingen kanske kan ha kommit igång århundradet före Kristi födelse, då de tre dateringarna tillsammans bör ange en aktivitet som inträffade före denna händelse. Hur lång period som gått mellan anläggningarnas användning och odlingen är dock inte möjligt att avgöra, bara att odlingen skett senare.

Det är svårt att avgöra vad anläggningen A3 haft för funktion, men det faktum att al använts som bränsle kan tolkas på två sätt. Det ena är att platsen ligger i ett område med övervägande sankmarker, så den typ av trä man får tag på är de som växer på sankmarker, som al, sälg och liknande. Den andra tolkningen är att det rör sig om en rökanordning, att gropen i mitten varit till för att åstadkomma alrök. I historisk tid och även idag används just al vid rökning.

Utifrån ovanstående resultat, kan man dra slutsatsen att fornlämningen fortsätter upp mot Frotorps gård öster om den nuvarande utsträckningen i FMIS. Sannolikt fortsätter den in på tomtmarken, men åtminstone till den plats där schaktet drogs. Även norr om vägen påträffades fornlämning i schaktet.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Undersökningsplanen gäller för alla schaktningsövervakningar i Örebro län år 2011. Därför är frågeställningar och syfte översiktligt formulerade. Undersökningen skall klargöra eventuell förekomst av fornlämning, om där finns anläggningar, kulturlager och liknande. Dessutom skall deras typ och antal och ålder bestämmas. Eventuellt fyndmaterial skall redovisas samt fornlämningens bevarandegrad bedömas. Slutligen skall man bedöma vilken typ av aktiviteter som ligger bakom fornlämningen.

Vid övervakningen kunde fornlämning påvisas. Där fanns anläggningar (A1 och A3) samt kulturlager i flera nivåer. Ett naturligt sjöavsatt lager påträffades också (A2). Ett ¹⁴C-prov som togs från sot/kollagret i A3 har daterat denna anläggning till förromersk järnålder. I förhållande till dateringarna från undersökningen år 1993 passar denna anläggning in i en samling anläggningar/aktiviteter som föregått odlingen längs den västra sidan av drumlinen. De antyder att odlingsverksamheten kan ha kommit igång århundradet före år 0.

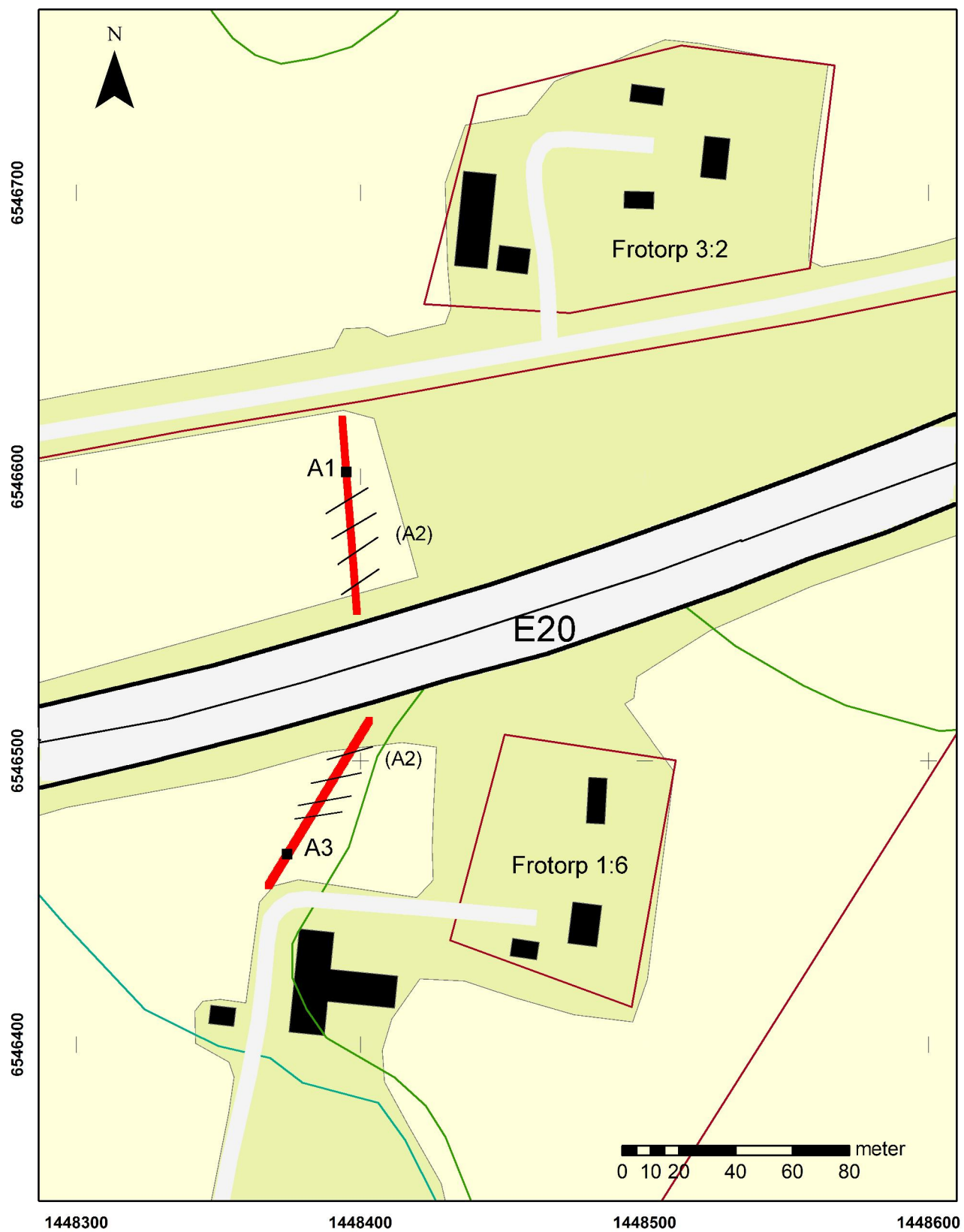
I det smala schakt som grävdes var det svårt att avgöra vilka aktiviteter som lämningarna var spår efter, men utifrån de tidigare storskaliga undersökningarna kan man anta att även

denna del av fornlämningen har tillkommit som en följd främst av bosättning och odling.

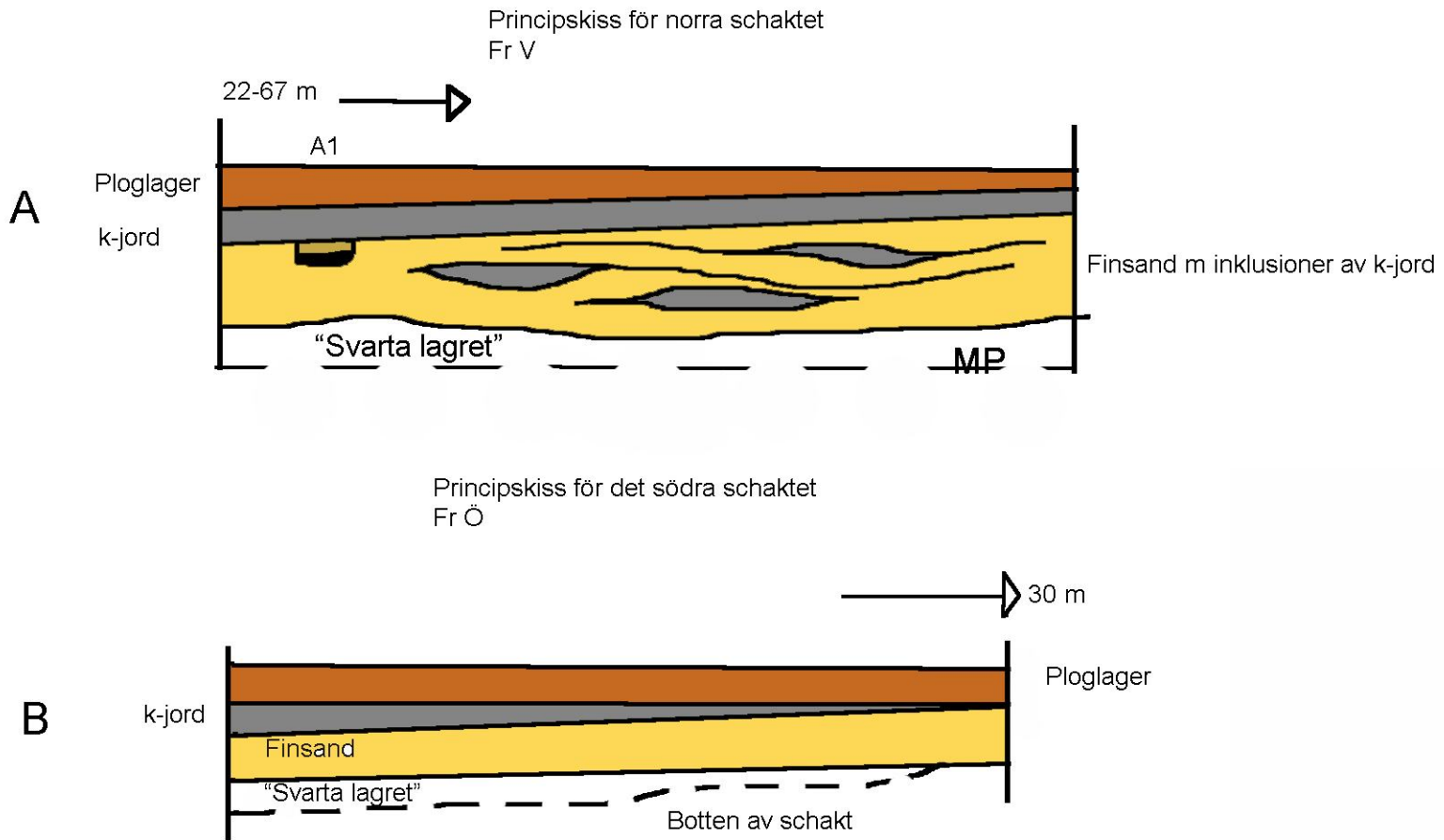
Schaktningsövervakningen resulterade också i att fornlämningens utbredning kan ändras till att gälla hela området upp mot Frotorp 1:6, kanske även hela drumlinen skall räknas in i fornlämningsområdet.

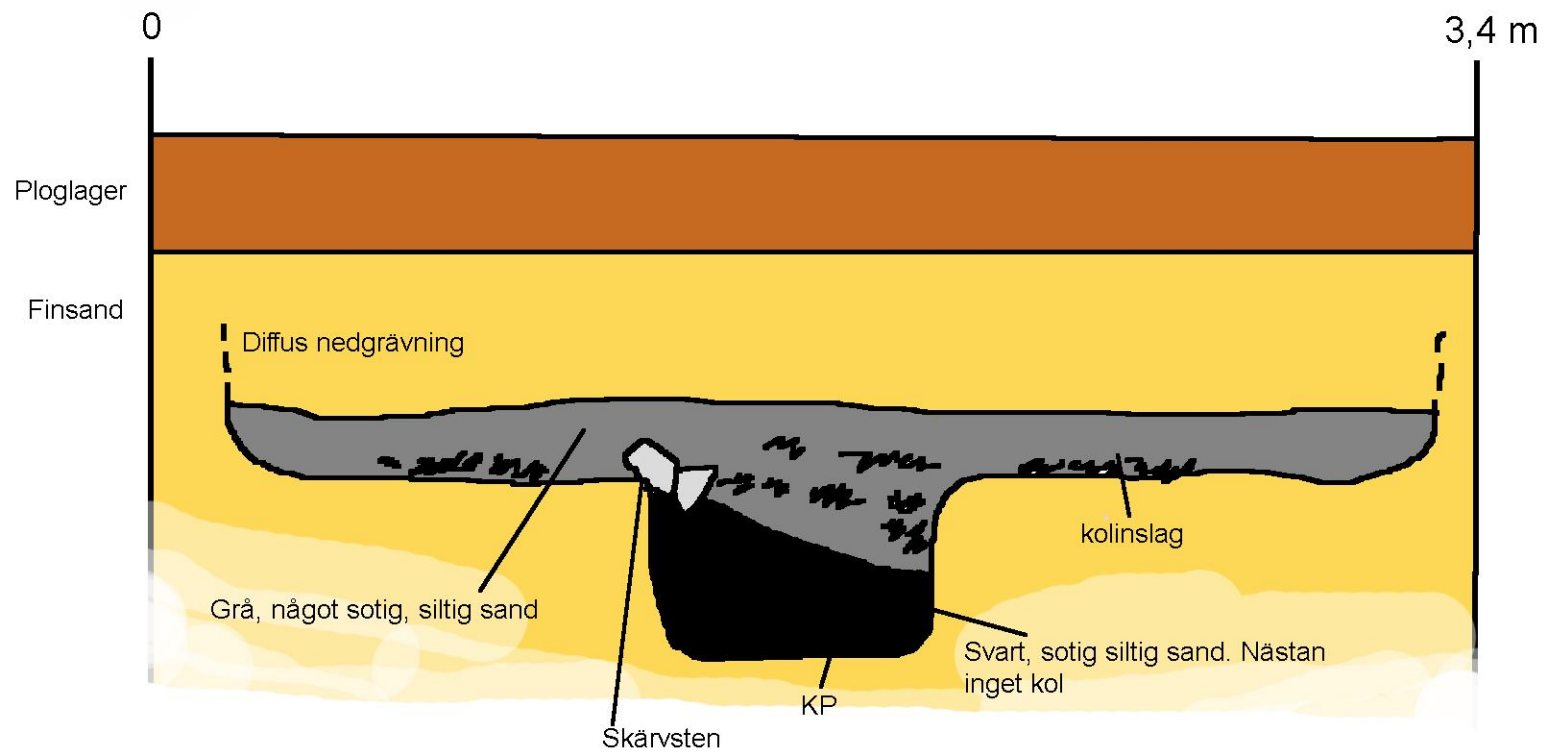
Figur 2. Schaktet på den norra sidan av motorvägen. Foto från söder av Leif Karlenby.

Figur 3. Plan över ledningsschakten. Skala 1:2000.

Figur 4. Principskiss över lagerföljden i de två schakten, A i den norra delen, B i den södra. Ej skalenliga.

Figur 5. Profil över den stora gropan med sotfyllning från den södra delen av det södra schaktet (A3). Skala 1:20.

Referenser

Blomqvist, M., Fagerlund, D., Eriksson, T. & Rosborg, B. 2006.
Arkeologisk undersökning. Bönderna i Frotorp - spår av aktiviteter från trattbägartid och bronsålder-äldre järnålder. E20. Närke, Viby socken, Frotorp 2:6, RAÄ 220. Riksantikvarieämbetet UV GAL rapport 2006:2. Uppsala.

Administrativa uppgifter

Landskap:	Närke
Län:	Örebro län
Kommun:	Hallsbergs kommun
Socken:	Viby socken
Fastighet:	Frotorp 2:6
Arkeologgruppens diarienummer:	Ag2011_37
Länsstyrelsens diarienummer:	431-5669-2011,
Projektnr:	2011_37 (jfr 2011_05)
Fornlämningsnr:	Viby 220:1
Projektgrupp:	Leif Karlenby
Personal:	Leif Karlenby
Undersökningstid:	12-01-16
Exploateringsyta:	–
Undersökt yta:	137 löpmeter
Läge:	Ekonomiska kartan, blad 9E 9j
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:	–
Digitalt arkiv:	Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.
Fynd:	Inga fynd omhändertogs

Bilaga 1 ^{14}C -analys

CALIBRATION OF RADIOCARBON AGE TO CALENDAR YEARS

(Variables: C13/C12=-26.5:lab. mult=1)

Laboratory number: Beta-318651

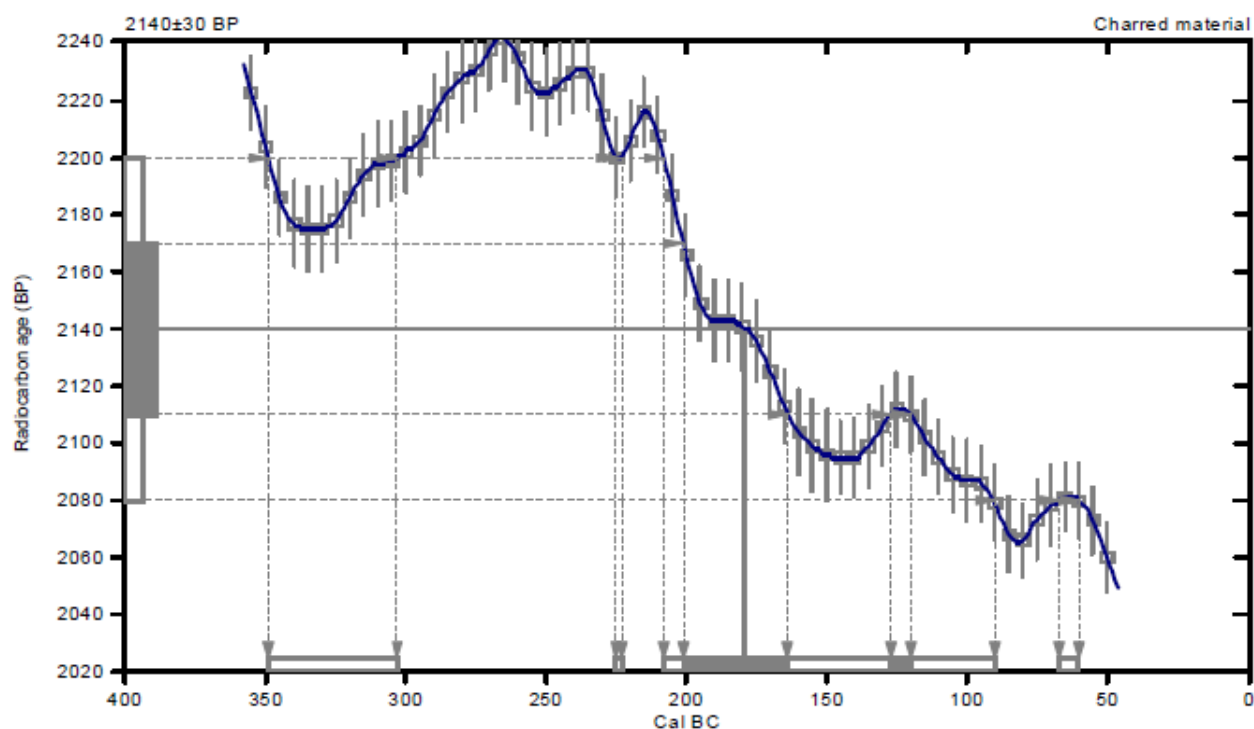
Conventional radiocarbon age: 2140 $\pm$ 30 BP

2 Sigma calibrated results: Cal BC 350 to 300 (Cal BP 2300 to 2250) and
(95% probability) Cal BC 220 to 220 (Cal BP 2180 to 2170) and
Cal BC 210 to 90 (Cal BP 2160 to 2040) and
Cal BC 70 to 60 (Cal BP 2020 to 2010)

Intercept data

Intercept of radiocarbon age
with calibration curve: Cal BC 180 (Cal BP 2130)

1 Sigma calibrated results: Cal BC 200 to 160 (Cal BP 2150 to 2110) and
(68% probability) Cal BC 130 to 120 (Cal BP 2080 to 2070)

References:

Database used

INTCAL09

References to INTCAL09 database

Heaton, et al., 2009, Radiocarbon 51(4):1151-1164, Reimer, et al., 2009, Radiocarbon 51(4):1111-1150,
Stuiver, et al., 1993, Radiocarbon 35(1):137-189, Oeschger, et al., 1975, Tellus 27:168-192

Mathematics used for calibration scenario

A Simplified Approach to Calibrating C14 Dates

Talma, A. S., Vogel, J. C., 1993, Radiocarbon 35(2):317-322

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

4985 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 • Tel: (305)667-5167 • Fax: (305)663-0964 • E-Mail: beta@radiocarbon.com

Bilaga 2. Vedartsanalys

av Ulf Strucke, Riksantikvarieämbetet UV Mitt

Analysprotokoll

Landskap: Närke **Socken:** Viby

Fastighet: Frotorp **RAÄ nr:** 220:01:00

Kategori:

AnalysId: 10279

Anläggning: A3 **Provnr:** FROTORP A3

Vikt (g): 0,2 **Analyserad vikt (g):** 0,2

Fragment: 11 **Analyserat antal:** 11

Art: Al **Antal:** 11

Material: Träkol

Kommentar
: